

מנהיגות ומבצעות חייט בగרונטולוגיה הישראלית

ראיין וכתב: פרופ' דב שמוטקין

ערכה: פרופ' עמיאלה גלוברזון

פרופ' יעקב (ג'קי) לומרנץ

מנהיג ופורץ דרך בתחום הפסיכולוגיה של הבוגרות והזקינה

יעקב (ג'קי) לומרנץ, פרופסור אמריטוס בחוג לפסיכולוגיה באוניברסיטת תל אביב, הוא חלוץ ומתחווה דרך בחיבור הפסיכולוגיה הקלינית והה帖תוחית עם העשייה והמחקר בגראונטולוגיה. בתפקידו האחרון פיתח פרופ' לומרנץ גישה גראונטולוגית-הומניסטית, שמחזיבת כלפי האדם המתמודד עם מצוקה نفسית או מוגבלות קיומית. בסיסו של מחקרו עמדים עיקריים של הפסיכולוגיה הה帖תוחית של טווח החיים. תיאוריית ה"א-אנטגרציה" שהגה מסבירה את עקרונות הקיום האנושי על רקע מורכבות החיים, התנסויות פרודוקסליות וסתירות בלבתי פניריות. תיאוריה זו מנסה להסביר את נוחות ההישרות והגדיליה גם לנוכח התנסויות חיים מורכבות וטרואומתיות ומול תהליכי הבדיקה וסופיות החיים. מחקרו של פרופ' לומרנץ עוסקים בתחוםים מגוונים של מרחב וזמן פסיכולוגיים, בראיות נפשית בזקינה, ההסתגלות הנפשית של ניצולי שואה וכן מצבי לחץ וטרואומה במישור האישי, החברתי והלאומי. במישור המעשי הוא פיתח שירותים חלוציים וייחודיים לטיפול בנפגעים ואש ובזקנים בבתי אבות ופועל לבניית כלים לchemica וטיפול נפשי.

שיתאימו לכל אדם זקן על פי רצונו וצריו. הוא ייסד, עיצב וניהל מסגרות של הדראה והכשרה בפסיכולוגיה קלינית ובגראונטולוגיה, ייחדות למחקר אקדמי שבראשן מכון הרצג לחקר הזקנה באוניברסיטה תל אביב, ומפעלים אקדמיים וחברתיים לקידום הידע אודוט הזקנה והאולטוסייה הזקנה. פרופ' לומרנץ עמד בראש האגודה הישראלית לוגראונטולוגיה במשך חמישה שנים (2000-2004). בעת כהונתו הוא פעל לקידום נושאים חברתיים וליצירת דור שיח מתחם ופורה עם קובעי מדיניות. בשנים האחרונות עוסק פרופ' לומרנץ בנושא הייחדות בגיל המבוגר כבסיס להזקנות מיטבית, ואך מישם זאת אישית. פרופ' לומרנץ שיך לדור של מדענים בעלי אוצר בלתי נדלה של ידע, תחומי עניין, יכולת אינטלקטואלית ועושר תרבותי. מפעלו ומנהיגותו של פרופ' לומרנץ נושאים מסר של מתן דרך לモורכבות האנושית, של גישה רגישה ואופתית למזוקה האנושית ושל הבנה מעמיקה בטבע האדם.

אליה תולדות

פרופ' יעקב (ג'קי) לומרנץ נולד ב-1937 בעיר לייפציג שבגרמניה. הוריו היגרו מפולין לגרמניה ב-1929 בתקופה לבנות עצם חיים ורואים ובטוחים, אולם התקופה התנפזה לאחר עליית הנאצים לשטון. תחושת המשבר הגיעה לשיאה כאשר אמו מצאה את עצמה ב"יל' הבדולח" (נובמבר 1938) נמלטת ברוחות העיר מפני הנאצים הפורעים ביידיש כשבנה בזועותה. ב-1939, חודשיים לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, הצליחו הוריו, במעשה של סיכון והצלחה, ליצאת מגבילות השטח הנanton תחת השלטון הנאצי. קודם לכך נכלא אביו, לאחר שנhaftה בニסויו בריחה מהמדינה כדי להציג ויזה להוצאה משפטו לבריטניה. כשהיה האב בכלא הצליחה האם, ברוב עמל ותועsie, להציג כרטיסי הפלגה לעיר שנחאי בסין, שbezוכותם הורשו שני הוריהם ובנם היחיד לעזוב את גרמניה, כשהם מותרים את כל רכושם מאחוריים. במשך עשר שנים גדל פרופ' לומרנץ כילד בשנאי, בין אליי יהודים שנמלטו מאירופה והצליחו לקיים חי קהילה מאורגנים ולשרוד בתנאי מחסור בזמן מלחמת העולם השנייה. בעיר הבינלאומית והרב-תרבותית זו שלו יפנאים, שהפכו בהמשך לבני ברית של גרמניה הנאצית. פרופ' לומרנץ למד באוטה עת לסטודנטים כללים בבית ספר יהודי שהורה בשפה האנגלית, ובמהמשך היום גם ב"חדר" שבו למדו יהודים, חומש וגמרה. יעקב השולטן היפני הופצצה שנחאי במלחמה על ידי מטוסי ארצות הברית. תושבי העיר הושמו במשטר חמור של הגבלות ותנאי מחיה קשים, ובעיר ניכרו סימני ההרס, הרעב והמוות. ההורים וילדים העתיקו את מקום מגורייהם מספר פעמים, וכשאר היהודים נאלצו לציית להוראת היפנים וילקו לשכונת גטו דלה וצפופה. בתום המלחמה שוחררה העיר על ידי חיילי ארצות הברית, ומהם הגיעה הידיעה הנוראה והקשה מנשוא על שותת היהודים באירופה.

השתלטותם של הכוחות הקומוניסטיים של Mao צה-טונג על סין אילצהושוב את היהודים בשנאי להגר בבהילות למקומות חדשים. בשנת 1948, והוא אז כבן 12, עלה פרופ' לומרנץ עם

הווריו לישראל. גם כאן חלה המשפה את דרכה בהתמודדות יומיומית עם המחוור הכלכלי ותנאי החיים הקשים. תחילתה התגורורה המשפה במעבורה ולאחר מכן בשכונה סלמה בדרום תל אביב, יחד עם העולים החדשניים שבאו מפוזרות ורבות. מלחמת העצמאות הייתה עדיין בעיצומה. אביו של פרופ' לומרנץ התנסה למצוא עבודה בסביבת החיים החדשניים והנפטר מהתקף לב כעבור ארבע שנים, כשהוא בן 54. כשבועיים אחר כך, באופן אירוני, הגיע האישור לבקשת הגירה לארצות הברית שהבא הגיש קודם לכן עבור המשפה. אולם פרופ' לומרנץ, שהיה אז נער, החליט להישאר עם אמו בארץ. לפרטם הוא נאלץ לעבוד בעבודות מסווגים שונות, וכן נמנעו ממנו ל'מורים' מסוורים בבית תיכון. עבודה שהתמיד בה זה זמן רב יותר מכל האחרות הייתה כפקיד בנק. למרות הצלחתו בעבודה מסוימת זו, הוא דבק ברצוינו למשם את הסקרנות האינטלקטואלית והנטית האמנותית הרוחבה הטבועה באופיו. לכן למד לימודי ערבית, עסק בכתיבת שירה וסיפורת וחיה בוהמה.

פרופ' לומרנץ למד ספרות, היסטוריה ופילוסופיה, ובהמשך נמנה עם מחזור התלמידים הראשון של החוג לפסיכולוגיה שהוקם בשנת 1961 באוניברסיטה תל אביב, בקמפוס הראשוני שלה בשכונת אבו-כביר. הוא היה גם עוזר ההוראה הראשון בחוג, והראשון שנשלח — בזכות הצעינותו — ללימודים בחו"ל ארץ. את עבודת הדוקטורט שלו כתב בשנים 1966–1970 באוניברסיטה דיווק בארצות הברית. עם שובו ארץ, הוא הצורף לسان האקדמי של החוג לפסיכולוגיה באוניברסיטה תל אביב, ממנו פרש לגמלאות כפרופסור אמריטוס בשנת 2004.

החויה הביאוגרפיה כתשתית לתפיסת עולם ולבירה להתחמות בפסיכולוגיה

פרופ' לומרנץ מודה כי הוא חש היבר בהשפעות שהוא לרקע הביאוגרפי שלו על תפיסת עולמו ועל עבודתו האקדמית (Lomranz, 2001). המוטיב ההיסטורי של "היהודי הנודד" היה עבورو אמת אישית. מה סמלי הדבר, שכאשר איתר את בית מגוריו בשנהאי בביקור שערך לאחרונה בסין, בחפשו שרידים לנוכחות שהיתה שם למשפחתו, הוא זיהה את מזוזות הארגן הגדולות שישמו את הווריו כמחקרים וכפלייטים. תחושת "הישיבה על המזוזות" הייתה משמעותית עבורו. לדבריו מוטיב היהודי הנודד, שבמקרה ביטה בנסיבות את דימוי היהודי הנע עם קלה על רגשו, ממחיש את ההבדל בין מי שהצליח לשרוד אל מול הרעה המתקרבת ובמהלכה, לבין מי שהרעה הפליה אותו קורבן. כך היה הווריו של פרופ' לומרנץ השרידים היחידים מכל בני משפחותיהם הענפות שנשפכו בשואה. יש אפוא בייהודי הנודד מרכיבים נפשיים תמידים של פרידה, תחושת אבל, סכנה קיומית, קושי להגיא לשיכות של אמת, לטריוטריה או לתרבות אחת ויחידה, וחוסר מנוח עקב תנועה מתמדת מכורה ולעיטים מרצון. יחד עם זאת, כפי שפרופ' לומרנץ ידע לזהות, יש בייהודי הנודד גם כוחות רבי ערך: היכיון להתחמוד בנסיבות קשות, ההכרה הבלתי פוטק ללמידה ולהתחבר מחדש, היכולת להציג מטרות ולהגשיםן, הנכונות להסתכן ואף להמר, תחושת האוניברסליות שמאפשרת להרגיש "בבית" במקומות שונים, ויחד עם זאת גם התושייה למצות את המיטב האפשרי, להפתח ולהצליח — לעתים כנגד כל הסיכויים. היהודי הנודד הוא, אם כן, מטפורה אוניברסלית של אנשים עקרים ונודדים באשר הם. במטפורה, כמו גם אצל פרופ' לומרנץ, הנדרה בין מקומות, תרבויות וגורלות אינה רק התרחשות חיונית, אלא גם חלק נפש פנימי. כפי שנראה להלן, חלק נפש זה גיבש אותו, בין

השאר, תיפיסט עולם שביסודה עומדיים השונות, הניגודיות, האפשרות והמאזן לשינוי, וזאת בד בבד עם האופטימיות שבஹוויה ובחוויה האנושית.

ציוני דרך במחקר ובפיתוח בתחום הפסיכולוגיה

פרופ' לומרנץ עסק ב מגוון נושאים אקדמיים. בסקרים זו ניתן רק להזכיר את הבולטים מביניהם, תוך הפניה לפרסומים הרלוונטיים לשם קבלת פרטים נוספים.

פרופ' לומרנץ גילה עניין רב במשמעות הפסיכולוגיה שאנו נתונים למינדים הפיזיקליים-אובייקטיביים של מרחב (Lomranz, Shapira, Choresh, & Gilat, 1975) וזמן (Lomranz, Shmotkin, & Vardi, 1991; Friedman, Gitter, Shmotkin, & Medini, 1985; Lomranz, Shmotkin, & Vardi, 1991). נושאים אלה שופכים אור על השונות הרבה באופן שבו מבנים אנשים את עולם הפסיכולוגיה. גבולות המרחב הפרטני, כפי שאנשים תוחמים אותו לעצםם, נמצאים בפגש שבין האינדיבידואליות האישית לבין הקולקטיב החברתי שהפרט נטמע בו. כפי שיפורט בהמשך, זהו מפגש שפרופ' לומרנץ חזר אליו בחלק ניכר מעבודותיו. בוגר לומרנץ, חשוב היה לפרופ' לומרנץ לאפיין את החוויה האישית של תיפיסט הזמן ואת הקו ההתפתחותי שבו, קו שנותן משמעות לרצף הtemporal שליליו נעים חינו לכל אורכם. הוא חקר את התהילכים הקוגניטיביים המשפיעים על חווית הזמן הסובייקטיבית (Lomranz, 1983). מרכיב הזמן ומשמעותו לאדם נדונים במסגרת תחומי המחקה העיקריים של פרופ' לומרנץ: התהום ההתפתחותי-אישי, תחום בריאות הנפש וחקירת השפעות השואה. מתפיסט זמן החיים נגורות גם הבנת הסופיות שלהם. תיפיסטו הרחבה של פרופ' לומרנץ לגבי הזמן והסופיות מזינה גם את אחד המאפיינים של כל נושא עבודתו המדעית: נקודת מבט רבי-מידית ורב-כיוונית. מחקרים של פרופ' לומרנץ מושגים את הדיאלקטיקה שבה הזמן מובן לנו: הזמן הורס ובונה כאחד; הוא נותן תחושה של התקדמות ליניארית לקרה מטרות, אך גם תחושה של הסתובבות מעגלית שבה התנסויות הזרות על עצמו. לבסוף, הוא מתעתע בנו בהרגשות מנוגדות של מהות פסיבית שמתחמקת מאיינו מבלי משים, לעומת מהות אקטיבית שלוחצת ודוחפת אותו להספק עיל.

תרומה אקדמית יהודית: תיאורית הא-אנגלצית

ציון דרך במחקר של פרופ' לומרנץ בתחום הפסיכולוגיה הוא פיתוח תיאורית הא-אנגלצית (כלומר, היעדרה של אינטגרציה), שענינה הדיאלקטיקה של חיים עם ניגודים בלתי פתירים. תיאוריה זו, שפרופ' לומרנץ שוקד עליה גם בשנים האחרונות, מארוגנת ומסכמת את תיפיסט עולמו האישית והמדעית (Lomranz, 1998b). פרופ' לומרנץ עסק בשאלת כיצד להבין את הריבוי והשונות בחיי האדם, כמו גם את הכוח האנושי לשוד ולצמוח למורות מרכיבות החיים האישיים והחברתיים שמצויה החבירה העכשווית וشمשתקפת בשינויים הנדרשים, בנדודים, במצבים חסרי המוצא, בטראות ובעבריים שנכפים על אנשים כה רבים. גישתו הייתה לאמץ פרדינמה של ניגודיות, יחסיות ופרדוקס, ולא רק של היגיון מסותתי, רציפות, אחידות והרמוני. סוד הסתגלות, היצירות וההתפתחות טמון דווקא ביכולת האנושית, הנמצאת ברמות הקוגניטיביות, הרגשות והעמדתיות, לשאת חיים דיאלקטיים שבהם שלוטים עמיות, היעדר המשכיות, חוסר סינכרוניות, אמביולנטיות וABSPATH של הפקים. פרופ' לומרנץ מרד בתפיסות

מסורתיות בפסיכולוגיה החברתית (תיאוריות העקבות, כמו תיאורית הדיסוננס הקוגניטיבי) ובפסיכולוגיה ההתפתחותית (תיאוריות שטענות להתייה אל אינטגרציה מסודרת של התנסיות החים, כמו תיאורית אריקסון). במחשבתנו ניכרים קווים של חסיבה פוסט-מודרנית שמדגישה את השוני, הסובייקטיביות והפרשנות הרכז-מינית וואינה לנגד עיניה אמת מוחלתת אחת, אלא אמיתות רבות ויחסיות. פרופ' לומרנץ התיחס לניסיונות של אנשים שעברו שינויים ברמות חיים השונות, ביניהם ככלא שחוו אובדן, מלחמות, אירועים מהפכניים, קורבנות ו אף זיקנה כשלעצמה, והצביע על הצורך ביכולת סובלות והכללה של כל מה שלא ניתן לישבו בחיים. לטענתו, דואק הא-אינטגרציה היא זו שמאפשרת לאדם להגיע ליותר תובנות עצומות, משמעותיות ריאลיסטיות, המנהלות במצב חוסר ודאות, נטילת סיכונים עיליה, ובוטפו של דבר אף השלמה ונינוחות. תיאורית הא-אינטגרציה מבטא עדמות והש肯定 של עולם שמניגשות את מקורות העוצמה של הפרט ואת הקיום בתוך שנות של דמוקרטיה. לתיאוריה זו השכלות מרכזיות על חקר האישות והטיפול הפסיכותרפי. בימים אלה מסכם פרופ' לומרנץ שורה ארוכה של מחקרים אמפיריים שמדדו את מושג הא-אינטגרציה באוכלוסיות שונות תוך שימוש בכלים מחקר שבנה לצורך זה, והעמידו לבחן את ההשערות הרבות הנובעות מהתיאוריה.

יעיוב פni הפסיכולוגיה הקלינית בישראל

פסיכולוג קליני, עיקר ההוראה של פרופ' לומרנץ היה בוגרתה הקלינית של הלימודים לתואר מוסמך (מ"א) בחוג לפסיכולוגיה, שבה כיהן במשך שנים כראש המגמה ושהאותה אף עיצב במקידה רבה. בתפקידו זה קבע מאפייני יסוד לימודי הפסיכולוגיה הקלינית באוניברסיטה תל אביב כמו גם באוניברסיטאות אחרות בישראל. בгиיס אנשי סגל למגמה, הוא מישש את מודל ה-*scientist-practitioner*, על פיו הלימוד הקליני נשען על מורים שהם בעלי ניסיון ובכירות בשטח כפסיכולוגים קליניים, אך בה בעת הם גם חוקרים בעלי שיעור קומה. בתפקידו כראש מגמה הסדריר פרופ' לומרנץ גם את מערכת המיוני הרגישה לקבלה התלמידים לפסיכולוגיה קלינית, מערכת שנדרשה בשל הפער הגדל בין הביקוש ללמידה במגמה היוקרתית לבין היציע המוגבל של מספר מקומות לתלמידים. הוא עיצב את תחומי ההוראה הבסיסיים בפסיכולוגיה קלינית, עוד לפני שהוסדרו באופן רשמי בעקבות חקיקת חוק הפסיכולוגים בישראל. יחד עם אנשי סגל נוספים בחוג הוא גם הוסיף תחומי הקשר חדשים לאותה תקופה, כמו התנסות והנחהה בדינמיקה קבועית לצרכים בין-אישיים או טיפול (נושא שעמד במרכזו עבודת הדוקטורט שלו) וכן טיפול במבוגרים ובזקנים, לאור גישת הפסיכולוגיה ההתפתחותית של טווח החיים. פרופ' לומרנץ הוא מדרך קליני מעולה. הוא הקנה לתלמידיו את המומנות לעסוק ברכיבים הבסיסיים שבתהליכי הטיפולים ולא להתמקד בהתנהלות טכנית מתקדמת בלבד. הסמינריונים שלימד במגמה היו ידועים כמעורי עניין, סקרנות והשראה. הוראותו הציגינה בראיה ערכית ובהבנה מהותית של חשיבות האינטראקציה הבין-אישית בין המורה לתלמידו. תרומה מיהודה בנוף הישראלי של ראשית שנות השבעים הייתה טיפול בנפגעים ראש שהקים פרופ' לומרנץ בחוג לפסיכולוגיה בשיתוף עם אגף השיקום במשרד הבריאות. האוכלוסייה שנזקקה ליחידה זו כללה בחלוקת חילימן שנפגעו במלחמה. טיפול מכוון זה עוצב על ידו בשילוב של גישות פיזיולוגיות ופסיכולוגיות שונות – קוגניטיביות, משפחתיות

וקהילתיות — שהותאמו באופן אישי לכל מטופל. פרופ' לומרנץ נהג לטפל בעצמו במקרים הקשים ביותר וניסה לבנות עבורם מנופי שיקום באמצעות עיסוקים שבבעבר היו אהובים עליהם במיוחד (למשל תחביב כמו כדורגל או פעילות מועדפת ומושקעת אחרת). עובדה זו היתה חדשנית והታפיה באוירה של התנסות חלוות, יצירתיות וניסויות. פרופ' לומרנץ עמד בראש צוות של מטפלים, אשר המשיכו לאחר מכן לפתח את התהום הזה במכוונים ובאוניברסיטאות אחרות וייסדו למעשה את התחממות בפסיכולוגיה שיקומית לצד התחממות בפסיכולוגיה קלינית.

פרויקט נוסף, ייחודי וננווע במיוחד ביחיד של פרופ' לומרנץ היה הקמתו של מרכז לטיפול פסיכולוגי בבתי אבות. זה היה מימוש של מודל חדשני לפסיכולוגיה קלינית-גרונטולוגית, ראשון בארץ ונדר בעולם, שפרופ' לומרנץ פיתח לצורכי אוכלוסייה של זקנים בתחום המוגדר הקהילתי שליהם (Lomranz, 1991). הפרויקט התנהל בשני בתים אבות של רשות 'משען' והוכר על ידי משרד הבריאות כמוסד התחממות בפסיכולוגיה קלינית. לצערם של רבים, הפרויקט נסגר בעבר חמש שנים בשל מגבלות תקציביות, אך הצמיחה קבוצה אינטלקטואלית של פסיכולוגים קליניים, שראו לעצמם אתגר מיוחד באבחון ובטיפול באנשים זקנים. פסיכולוגים אלה ממשיכים גם היום לתרוםמן המומחיות המיחודה להם בתחום שנות בקהילה ובמוסדות. יש לזכור שניתן היהולcis וגדלים של האוכלוסייה הזקנה.

תרומה ייחודית בתחום הפסיכו-גרונטולוגיה

כריאות נפשית בזקנה

פרופ' לומרנץ הוא החלוץ הישראלי בישום הפסיכולוגיה הקלינית באוכלוסייה הזקנה. הוא מיפה בקפדנות את הקשיים והצרכים המיחודה של בריאות נפשית בגיל הזקנה, בדק כלים פסיכולוגיים למדידת הפרעות בבריאות הנפשית ובראשן דיכאון וכן אפיין את המודלים השונים של עזורה נפשית, בכללם פסיכותרפיה, לאנשים זקנים בקהילה ובמוסדות מוסדיות (לומרנץ, 2003 ; 2003 ; Lomranz & Bar-Tur, 2001). עבודתו של פרופ' לומרנץ על פסיכותרפיה לזרים דרשה התנערות מדעות קדומות ומטוריוטיפים שמקורם בקרוב רבים מאנשי המזקוע ושהתבסטו בין השאר על עדות שפורייד עצמו ביטה בדרכו התועלת שבטיפול נפשי בגיל הבוגרים ובזקנה. לאחר שמחקרים אכן הצביעו על כך טיפול נפשי מועיל בהחלט לאנשים זקנים, הראה פרופ' לומרנץ כיצד תיאוריות קלאסיות ופוסט-פרודיאניות מתאימות להבנת הפסיכודינמיקה של האדם הזקן וכיום ניתן להשתמש בתיאוריות אלו. בכך סלל את הדרך למטפלים בראות הנפש להצעת שיטות פסיכותרפויות לטיפול כזה בזרים שזכה לו וশוכנים לקבלו (לומרנץ, 1991).

השתגלוותם הנפשית של ניצולי שואה

פרופ' לומרנץ עמד בראש פרןקל למחקר על ניצולי שואה אשר הוקמה באוניברסיטה תל אביב, והשיק ורכות בחקר הפסיכולוגיה של אוכלוסייה זו. הוא היה בין הראשונים שבדקו את ההשפעה ארכומת הטווה של טראומת השואה בראיה מקיפה ביוור, שכלה בין השאר את

מאפייני הטרואמה, הרקע ההיסטורי של חייו הניצולים לאחר השואה, המאrog החברתי שבו השתקמו והשתלבו, תפיסת משמעות הזמן עבורה, התפתחותם הפסיכולוגית של הניצולים בטוחה החיים השלם והרלוונטיות של ההתנסות בשואה בגין צער לתהילci ההזדקנות המאוחרים יותר (Lomranz, 1990, 1995). הוא הפך את חקר ניצולי השואה לנושא מרבי בمسلسل הלימודים לثانור ראשון ושני וקיים שירות סמינרים לדין במחקריהם שנעשו בתחום. במאמר שמסכם גילון מיוחד על שואה וזקנה בערכתו (לומרנץ, 1996), הוא המחשיך את השפעת המתודולוגיה של המחקר (תיאורית, קלינית, אמפירית) על אפיון מצבם הנפשי של הניצולים. למרות נקודת המוצא שלו כפסיכולוג קליני, הוא הדגיש את החשיבות של מחקרים על ניצולים שנדרגו מתוך הקהילה (כלומר לא בהקשר קליני) כדי להבין כיצד למרות פגיעותם, רוכם הצלחו לגלוות יכולות התמודדות מופלאות. להערכתו, הדגשת יתר של תగובות פסיכופתולוגיות אצל ניצולים יוצרת דמיון מעוות שלהם, שמעונייט בחוסנם הנפשי (Lomranz, 2000).

שילוב המחקר על הטרואמה ועל ההזדקנות בקרב ניצולי השואה היה חשוב לפרופ' לומרנץ, משומש שהזקינה מעמידה במחנן עליון הן את הריגשות לזכרוונות הטרואומטיים, שמתחזקת בנסיבות של ירידה ואובדן, והן מנגד את מיצוי החוסן של ההישרדות, שאף הוא השתכלל והבשיל במהלך השנים.

מצבי לחץ וטרואמה במשוך האישי, החברתי והלאומי
מחקר ניצולי השואה היה רק חלק מחקרים של פרופ' לומרנץ על מצביו לחץ וטרואמה בכלל. ברמת הפרט, הוא עסק בפגיעות ראשונות וכיהלים קרב וכון תרם למחקר על כאב (Mostofsky & Lomranz, 1997). הוא היה בין מקימי המערכאות הטיפולוגיות הראשונות בשודה לטיפול בהלומי קרב במהלך יום הכיפורים, עת הגיעו ישירות מהחזית דורומית בסיני. במישור החברתי והלאומי הוא חקר את ההשפעות הנפשיות של מלחמה, כמו מלחמת לבנון הראשונה ומלחמת המפרץ (לומרנץ ונוה, 1994; Lomranz, Hobfoll, Johnson, Eyal, & Zemach, 1994). ברוב העבודות הללו הוא אףין מנגנונים של התמודדות ושיקום והציג התרבותיות טיפוליות.

קידום האקדמייזציה של הגרונטולוגיה

בנית מסגרות לפעולות אקדמיות בגורונטולוגיה

בשנות השמונים של המאה העשירה ביקש פרופ' לומרנץ להקים מסגרת אקדמית חלוצית שתקיים הוראה ותעודד מחקר גרונטולוגי רחב יריעעה, מסגרת שפניה הן לאקדמיה והן לקהילה. מסגרות כאלה למחקר גרונטולוגי טרם נוצרו אז באקדמיה הישראלית. תחילתה הוא ייסד את "היחידה לפסיכולוגיה של הבגרות והזקינה" שהייתה בשנת 1992 את התשתית להקמת מכון הרציג למחקר הזקינה באוניברסיטת תל אביב. המכון, שהיה בזמנו הראשון מסגרו בארץ, הוקם בתרומותם של בני הזוג הרציג ונמצא בחסות משותפת של הפקולטה למדעי החבורה והפקולטה לרפואה. פרופ' לומרנץ, מייסד המכון, כיהן כמנהלו הראשון ועד היום הוא חבר בפורום הנהלה שלו ובוועדה המדעית שמלווה אותו.

מכון הרציג תרם ורבות לקידום הגרונטולוגיה הישראלית ופעולותיו השונות שמשו חלוץ ומופת. הוא קידם וניהל מחקר ובחן הזרקנות ונזקנה, ובה בעת פנה גם לקהל הרחב כדי לקרב את האקדמיה אל צורכי הקהילה. המכון ערך ימי עיון פתוחים לציבור הרחב להפצת ידע גראונטולוגי וארגן כנסים שיועדו לבני מוצע בגרונטולוגיה וכן קורסי הכשרה יהודים לעובדה בשירותם של זקנים. רואוי לציין את יוזמותיו של המכון הרציג בארגון מסגרות של מפגש וחויבה, כמו גם בקיום פורומים מקצועיים סדריים לאנשי מדע, רפואי וספרות בהקשרים גראונטולוגיים. במיוחד יש להציג את הפניה למעצבי מדיניות בתחום הזיקנה בארץ, ובכללים שרים, ראשי ארגונים גדולים ומדענים המעורבים בקהילה שתרמו, בין השאר, לקיים של "כנס הסכמה" רבי-היקפי, בשיתוף עם ארגון אשל (בריק ולומרנץ, 2004). פעילות מגוונת זו, כפי שיפורפ' לומרנץ עיצב אותה בתקופתו כמנהל המכון, התקיימה וממשיכה להתקיים גם היום, בראשות מנהלי המכון שבאו בעקבותיו.

אחד מוגנות הכותרת בפועלו של המכון הרציג היא ארגונו של הכנס הבינלאומי על הזרקנות ובריאות נפשית ב-1998 בשיפים. המטרה הייתה לחדש את החשיבה התיאורטית בנושא שבו עסוק הכנס. פרופ' לומרנץ הצליח להביא ארצה שורה של גראונטולוגים בעלי שם עולמי ומובילים בתחום, ואף עזרה את מעורבותם במכון. הם התכנסו יחד, "כאי מנותק", לדיונים אינטנסיביים על המאמרים שכל אחד מהם הכין מראש עבור הכנס. המאמרים, אשר לבנו בסעור המוחות של קבוצת המדענים האורחים, כללו הצגה של תיאוריות חדשות, בניית מושגים יהודים וסיכומיים בעלי משקל סמכותי בתחום ידע מרכזים. המאמרים של כנס שפירים הופיעו בתור מדריך (handbook) בערכתו של פרופ' לומרנץ (Lomranz, 1998a), והספר זכה לתהודה רבה.

המחלקה עקרונית ומחכנת להוראת הפסיכולוגיה והגראונטולוגיה
פרופ' לומרנץ שינה את הגישה לפסיכולוגיה הפתוחות ושבין לראשונה ב לימודי התואר הראשון בפסיכולוגיה את קורס המבוא על הפסיכולוגיה של הבגרות והזקנה. בכך קבע תקדים, שלפיו הוראת הפסיכולוגיה הפתוחות חייכת להיות במסגרת טוחה החיים השלם, ולא להתמקד רק בתקופות הילדות וההתבגרות כמקובל עד אז. חלק מהלימודים היה חוויתי, ובו תלמידי התואר הריאון התבקשו לדRAIN אדם מבוגר ולנתה את הביאוגרפיה שלו במושגים תיאורתיים (אייל ולומרנץ, 1988). מאוחר יותר בנה פרופ' לומרנץ מתחווה כולל של תוכנית לימודיים (curriculum) להוראת הגרונטולוגיה, ובכך שרטט את העקרונות שהנחו אותו (ובהמשך אומצו על ידי מוסדות חינוך אחרים) לאורך שנים רבות בראשית הדיסציפלינה זו: (א) הפגשה של תחומי ידע וחקיר שוניים כדי להגעה להבנה אינטגרטיבית של תהליכי הזרקנות; (ב) וראית הזקנה כחלק מהמלול הפתוחותי של חי האדם, ולעומם לא כתקופת חיים בדידה וחוימה בפני עצמה; (ג) שילוב של מחקר אקדמי עם אוריינטציה קהילתית וטיפולית.

פרופ' לומרנץ הרבה לדבר על "גראונטולוגיזציה" של המדעים, והוא התכוון בכך להגברת המודעות לנושאי הזקנה גם בתחום העיסוק המדעי המקובל. הוא יישם זאת היטב במסגרת ההוראה לתואר שני בмагמה הקלינית בחוג לפסיכולוגיה. הוא אחד הבוגדים בארץ שלמדו

קורס קליני על פסיכותרפיה לאנשים זקנים. קורס אחר שהנagi בмагמה עסק בתיאוריות אישיות למתקדמים, ובו ערכו התלמידים וריאנות ביוגרפיים אינטנסיביים עם אנשים בגיל המאוחר. קורס זה הועז כמודל של הוראה המשלבת לימוד פורמלי וחוויתי וממחישה היבט את ערכן של ביוגרפיות לפיתוח ולפירוש של תיאוריות אישיות (Lomranz, 1986). עוד יציגן, כי מאות תלמידים לתארים מתקדמים ביצעו בהנחיתו את עבודות המחקר שלהם, שבחן היבטים שונים בפסיכולוגיה של הבגרות והזקנה. לנוכח החשש ממחסור במנהיגות גרונטולוגית לדורות הבאים, הייתה לפופ' לומרנץ תרומה גדולה בהעמידו קادر של מנהיגות המשכית של פסיכולוגים בגרונטולוגיה.

מנהיגות בגרונטולוגיה הישראלית

פרופ' לומרנץ קידם את ענפי העשייה והמחקר הגרונטולוגיים, ששמו להם למטרה לשפר את ההתחמדותם עם בריאותם ההורכת ומידורתה של הזקנה, לשמר בצורה מיטבית את פעילותם ותפקודם ולקדם חברה שתספק להם קשר, דאגה ושיכון. פרופ' לומרנץ היה ריגש ביותר גם לצד הסמי יותר של העיסוק הגרונטולוגי: קבלת הזקנה כשלב שימושים מעגל התפתחותי ומתן משמעות לחיים על קו הকן. פרופ' לומרנץ פעל לחכר בין היבטים השונים של ההתייחסות לזקנה. בכל פעילותו הציבורית בזירה הגרונטולוגית חשוב היה לו להזכיר את התודעה הקהילתית והחברתית לידע הזקנה ולצדרכי הזקנים, ובו בזמן לפתח הבנה לייחודיות שבסיפור החיים ולכוחות הנפש הפסיכיאטריים של האדם המזדקן.

פרופ' לומרנץ עמד בראש האגודה הישראלית לגרונטולוגיה במשך חמישה שנים (מינואר 2000 עד דצמבר 2004) ושימש כנציג האגודה באגודה הלאומית האירופאית ובפורומים בינלאומיים שונים. במסגרת תפקידיו, ולא פחות מזה, בעבודתו המחקרית והאקדמית, הוא פיתח קשרים משמעותיים ביותר ושיתוף פעולה עם גראונטולוגים בקרים בעלי שם עולמי ועם אוניברסיטאות מן השורה הראשונה בעולם. בתקופת ההוקמה שקיבל מהאגודה בתום תפקידו, נכתב כי "פרופ' לומרנץ התגלה כמנהיג בעל חזון" וכי "בתקופת כהונתו הוחבה והוענשה פעילותה של האגודה תוך שימוש נושאים חברתיים וציירות דושנית מתמשך ופורה עם קוביי המדיניות בישראל". כיו"ר האגודה, פרופ' לומרנץ הקים צוותי עבודה בדיסציפלינות השונות (כימוגרפיה, רפואה, חברה וגרונטולוגיה יישומית) כדי שיסקרו את הבעיות בשטח ויתנו המלצות ב"כנס הסכמה" למקבלי ההחלפות (בריק ולומרנץ, 2004). הוא גם קידם בפועל את הרעיון של הקמת מוסד עצמאי של "אומבוודסמן לזכנים". לצורך קידום רעיון זה נערכו הכנות והוקמו ועדות מתאימות, תוך גיבוש תוכנית אופרטיבית והצעת תקנון הולם, אך הרעיון לא מומש מסיבות תקציביות ועדין ממתין לישום.

פרופ' לומרנץ הציב את עצמו ואת עמיתיו בפניו את האתגר "איך להפוך את הגרונטולוגיה לכוח מניע, דומיננטי וקובע במערכות הקיומיות, התרבותיות והתרבותיות בארץ" (לומרנץ, 2000, עמ' 119). במאבק החברתי זה אסור לאבד את קולו של היחיד: זכוו של האדם הזקן "להגשים עצמו בסוגיות משפחתיות, חברתיות, בהזדמנויות לעבד ולתרום, ולהשミニ את קולו" (שם, עמ' 122). בפועלו המגון והנרחב הצלחת פרופ' לומרנץ להגשים אתגר זה.

הפרישה לגמלאות: יצירתיות בגיל המאוחר, המשגה וההלהת למעשה
 התעניינוותו של פרופ' לומרנץ במדעי הרוח ובאמנויות ליוויתה את עבודתו לכל אורך השנים. בנוירונו, לצד טרידות העובדה והפרנסה, היה — וכן נשאר תמיד — שוחר וצרך אמנות. כמתבגר נהג להאזין לكونצרטים של התזמורת הפילהרומונית מעבר לחלונות הפתוחים באולם "אוהל שם" הישן, ובגיל 18 למד לראשונה תווים והחל לנגן בפסנתר. כמורה, מדריך וחוקר הרבה להשתמש באמנות כדי להמחיש רעיונות ולעודד תובנות ברוח ההומניזם. הוא פעל תמיד בהתאם לתפיסה שתיאר במאמרו על הספרות כראוי להתחפות האדם בכגורות ובזקינה (לומרנץ, 1989): "יש הטוענים שמדובר ואמנות הם 'שתי תרבויות' שונות. מובן שלא גישה זו הנחתה אותה: נדמה לי שככל 'תרבות' יכולה רק להרוויח מהבחורת החשיבה, הביטוי והיצירה של רעיתה, וכן לתורם להעתהן" (שם, עמ' 24).

בשנים האחרונות, ובעקבות תיאורית האָ-אינטגרציה, פרופ' לומרנץ פיתח את התזה הגורסת שהגיל המבוגר הוא הגיל היצירתי, והיצירתיות כשלעצמה מביאה אליה התאחדות אישהית, התפתחות של האני ומציאות ממשמעות לחיים. פרופ' לומרנץ מגדיר רבות לנושא היצירתיות בגיל המבוגר במסגרות של עיון אקדמי, מחקר והוראה בקורסים ובסדנאות בארץ ובעולם. גישתו מבוססת על יצירתיות כתוכנה מולדת של כל בני האדם, וכן על תהליכי ושינויים אישיים, קוגניטיביים (מאפייניה של צורת החשיבה הפוסט-פורמלית), מוטיבציוניים וחברתיים שחלים בגיל המבוגר. בהמשגה מוקנית שהוא מציע בנושא (; Lomranz, 2007;

לומרנץ, 2008), פרופ' לומרנץ מציב את היצירתיות כתנאי להזדנות מיטבית.

בגישתו הוא מבחן בכירורו בין "יצירתיות" ל"אמנות" ו מבחיר לנו שזמן רב מדי שליטה הנטייה לפרש יצירתיות על פי תוצרים ובין רושם של אנשים גאנונים או מוכשרים במילוי. למעשה, יצירתיות היא היכולת ליציר עבודה שהיא גם חדשנית וגם הולמת במגוון תחומיים. מכאן שגילויי היצירתיות עשויים להופיע גם בחיבים השגורתיים של אנשים רגילים, דרך מתן פתרונות מקוריים ובחלטי צפויים לאתגרי החיים היומיומיים. מקורות זו מעכילה את חyi הפרט והחברה ומקדמת ייחודיות וגידלה. זקנה שמאופיינת בנוקשות, פיקוח וקונפורמיות אכן עלולה לדכא את היצירתיות של הפרט; לעומת זאת, זקנה שנשمرות בה גמישות, הסתגלות ותחושה של חירות נפשית — גם לנוכח מגבלות תפוקדיות ובריאותיות — עשויה לעודד יצירתיות. סבל

ואובדן עשויים אף הם להוביל בנסיבות לא מועטות יצירתיות חדשה. הציגו תופס מקום ייחודי במשמעותו של פרופ' לומרנץ לאמנויות. עם היציאה לגמלאות מהאוניברסיטה, הפק הציגו עברו פרופ' לומרנץ לעיסוק של ממש לצד שאר פעילויותיו המקצועית, הפסיכוטרופיוטית והאקדמית. אף כי פרופ' לומרנץ נרתע מלכנות את עצמו "ציגו", ברורו לצופים כי צירויו אינם רק תחביב גירדא, אלא כל-ቤתי עצמתי ורב רושם. רק לאחרונה, בעת כתיבת מאמר זה, הסכים לראשונה לקיים תערוכת יחיד של צירויו. דרך הצעים העדים, הקומפוזיציה והצורות המגוונות מעביר פרופ' לומרנץ בציגויו של רעיון, רעיון, רעיון, לעתים מורכבות ו אף מנוגדות, וכן מרכיבים מתוך תפיסת עולם. שתי דוגמאות מצירויו מצורפות למאמר זה. צירור מס' 1 מתחאר את סייזפוס, הדמות המיתולוגית שנענשה על ידי האלים, כשהוא מגולל את הסלע הענק לראש ההר. נגור עליו לעשות זאת שוב ושוב, שכן הסלע אמר תמיד ליפול מראש ההר בחזרה אל התחתית. הצעים עזים ולא בהכרח קודרים.

דמויות וסמלים שモפיים בתמונה אולי מرمזים על מחשבותיו של סייפוס או על מזבו הנפשי. בהתאם לתיאורו הידוע של אלבר קאמי במאמר "המיתוס של סייפוס", המצב הוא פרדוקסלי: אף כי המążן נידון לכישלון, לסייפוס יש כוחות למążן הגדל והוא ממשיך בדרכות במשימה, אפילו בחיק ובחדווה מסוימת. האם יש לו, למורת הכל, תקווה שהאבן תישאר בסופו של דבר בראש ההר? כפי שאנו לומדים גם מגישתו האקדמית של פרופ' לומרנץ, סייפור שמתהן מבט ראשון כמתאר התרחשויות קשה אך פשוט במתווה שבו, מתגללה כסיפור מורכב, כנראה טען סתיות, מבחינה העמדות הנפשיות שלו.

בציור מס' 2 נראות בהתחיה התמונה דמויות אנוש שניצבות בכיוונים שונים, בתוך מרחב גדול של צורות גיאומטריות שונות. יתכן שנティיתנו הטבעית תהיה למצוא מבנה וכיוון, ואולי הרמונייה, בצורות השונות. אולם לאחר מבט נוסף, יתכן שנבין כי אין למעשה תבנית דומיננטית בין הצורות הללו, ואולי לא מתחייב שום סדר או היגיון בציורו שלහן, אך ייחד עם זאת, קיימת שלמות בתמונה. מה תורם אפוא המרחב רב הצורות לאנשים שמתהנת? האם הוא מושך עליהם סדר כלשהו, או דוקא מותיר אותם לעמימות הזרונית? התמונה אסתטית מאוד בצורות ובצבעים שבה, אך על פי קו המחשבה האופייני לפרופ' לומרנץ, נعمות אסתטיות זו תמשיך להתקיים גם אם לא נמצא את תבנית הסדר או את סוד ההיגיון של התמונה.

ציור 2

דמויות אנוש במרחב גיאומטרי

ציור 1

סייפוס מגולל את הסלע הענק אל ראש ההר

ה"אני מאמין" – הדימוי של טבע האדם וגישה הומניסטית
 פרופ' לומרנץ מאמין כי התיאוריות שמנסות להסביר את ההתנהגות והתודעה האנושית נשענות בהכרח על הנחות יסוד בדבר טבע האדם (Lomranz, 1986). הוא פיתח דימוי כולל על טבע האדם כיצור אקטיבי, מחפש משמעות, שומרך ממערכות וב-מידיות שהן לעיתים מנוגדות זו לזו ושםן מרכיבת אונשיותו (Lomranz, 1998b). הדימוי שפיתח מאפשר להבין את ההתמודדות של האדם המבוגר גם בתנאים המוגדים לתקוותי ולציפיווחו. תיאורית הא-

איןטגרציה אכן נשענת על דמיו האדרם המאפשר לאנשים לקיים את בריאותם הנפשית ואושרים בעולם שהוא לעיתים קרובות חסר עקבות והיגיון. דוגא הדימי והנחות היסוד הללו עשויים להכיא אותנו לעולם הומניסטי יותר, שבו יש מקום וכבוד לשוני ולניגודים, אמפתיה לאנשים שעומדים במצבים בלתי פתריים ואלטרואיזם שנובע מרצון לעוזר לאדם על פי תפיסותיו ולא על פי אמת שנכפית עליו. כך גם חשובה האמונה הגורסת כי שינוי הוא פתח מתבקש להתרחשות חיובית.

החותם הקשור בין רוב תחומי המחקר של פרופ' לומרנץ הוא הפניה לאוכלוסיות שנחקרו לאבසורדים שבחיי היום-יום, לקשי ולמצוקה. ראיית טبع האדם בדבר שמאפשר לנו לחווות את הניגודים ולא בהכרח לישב אותם, הובילה את פרופ' לומרנץ להציג מחקר ועין רגישים ואמפתיים למצבי קיום משתנים, מורכבים וקשים. הוא השתמש במינדרים שונים ובמתודות שונות, כמו השילוב בין גישה סטטיסטית-נומוטית, שהורתה למצואו בתנאים מגמות מוכללות, לבין גישה איקוננטית-אידיאוגרפית, שהורתה אל החוויה והתובנה הגלומות בнерטיב היהודי של הפרט. יכולתו זו של פרופ' לומרנץ להגיע לאפיון וב-מידה של מצוקה אנושית בולטת בניתוח האקויסיטנציאליsti של ההוויה האנושית, בכתיבתו על ניצולו שואה (Lomranz, 2005) ובגישהו לחולי נפש שוראים במצוקה קשה. דוגמה נוספת למצוקה האנושית של עוני בכלל ועוני בזקנה בפרט (لومרנץ, 2005), שהוא מסמן נדר ומאף בעומקו הפסיכולוגי. יחד עם ההתקמדות במצוקה, בולטת היישענותו של פרופ' לומרנץ על התועשיה של האדם ועל יכולתו הייצרית.

הגרונטולוגיה הומניסטית של פרופ' לומרנץ מציינה לראות את עשוות התהילכים האנושיים המתרכשים בזקנה כדי לשאלוות הקיים והערך של חיי האדם בכלל. ברוח זו כתובות עבודתיו המקוריות על תהליכי הקשרים לחוויה חלוף הזמן, ההזדמנות, התיחסות עבר האישית וההיסטוריה, השינויים וה"קן הריק" במשפחה, היכולת להשתנות תוך שמרות הווהות האישית, הטרנספורמציות ביחסו העצמי (self) עם הגוף, החתמודות וההשלמה האפשרית עם טראומה וסבל, חופש הרציה וההחלטה ומשמעות החיים. כל אלה "הופכים את הקשייש לשוטף יקר לדיאלוג" ומאפשרים לכל מי שמטפל בקשיש, ולמעשה לכלנו, "חתמודות עם תהליכי בסיסיים של אנושותנו" (لومרנץ, 1991, עמ' 47).

על האיש והאישיות

ידוע לכול שאין להפריד בין הצד הממצווי בין הצד האישיותי בפועלו של אדם. במאמר זה הובילו היישגים המקוריים של פרופ' לומרנץ, ובמוכרום פועלתו בתחום הפסיכולוגיה והגרונטולוגיה, במסגרת מנהיגותו ומפעלו חיו — מפעל שנמשך ברוב מרצ'ם גם החיים. צד המקום כאן לתאר את כל תרומותיו של פרופ' לומרנץ בהיבטים הרבים שלו כתיאורטיקן, חוקר, כפսיקותרפיסט וכהומניסט בעל חזון. עם זאת, לא ניתן לוותר על ציון התווים האישיותיים המזוהדים לפרופ' לומרנץ. האנשים הרבים כל כך שפיעלו ופעלו במחיצתו, חשים היטב באישיותו המלבנת, בוגudem הליכותיו, בגישתו הלבבית והחמה, בירושתו, בפתחותו ובסובכלנותו. בשיחות ובדינונים איתו הוא מעשיר ומפרה ברוחב אופקי, בתפיסתו הרחבה והאנליטית ובחשיבתו הייצרית. תוכנות אישיות אלה משאיות חותם

מובח על יחסיו ההিירוט והעבדה שלו, והן מאפיינותו את סגנון התנהלותו, ניהולו ומנהיגותו. פרופ' לומרנץ העמיד תלמידים רבים כמורה וכמדריך מחקרי וקליני והתחבר לשותפים מוגונים ביותר בדרכו המקצועית. אלה שעבדו עמו פרופ' לומרנץ או למדו אצליו בודאי מוקרים את השותפות והחויה שuberו יחד אליו. עם זאת, כותב שורות אלה קיבל החלטה "אסטרטגיית" לא לפרט את שמותיהם של האנשים השונים שפרופ' לומרנץ פעל איתם והשפיע עליהם, וזאת מפני שמדובר באנשים רבים, ולא ראוי היה להזכיר את חלוקם ולחוטוא בהשחתת אחרים. די אם נאמר שרכבים מתלמידיו ומעמיטי המחקר שלו ממלאים כיום עמדות מפתח ומצוים ברמות מהוות מנהיגות באקדמיה ובשדה, בתחוםי מחקר, עבודה קבוצתית, פסיכולוגיה קלינית וגרונטולוגיה.

לסימן

פרופ' לומרנץ הוא דוגמה מובהקת לדור הולך ומתמעט של מדענים, שעוצמתם היא בהיקף הבלתי נדלית של ידיעותיהם, תחומי התענייניהם, נושאי מחקריהם, עיטוריהם האקדמיים והמקצועיים ומחויבותם לשורשים התרבותיים שהזינו אותם. בסיסו העשור האינטלקטואלי הזה עומדת אצל פרופ' לומרנץ מוחיבות הומניסטית כלפי האדם המתמודד, הנתן במצוקה נפשית או במוגבלה קיומית כלשהי: האדם העומד מול קשיי הימום, חולה הנפש, האדם המטופל בפסיכותרפיה, פגוע הראש, ניצול הטרואמה והאדם הזקן. פרופ' לומרנץ הוא חלוץ בבניית גשרים בין הפסיכולוגיה לגרונטולוגיה. ברמת הפרט, הוא המשיג את הייחודיות של כל אדם ואת זכותו לעזרה נפשית התפורה על פי מידותיו – גם, ואף במיוחד, בגיל הזקנה. ברמת הכלל, הוא הקים וניהל מוסגרות ארגוניות יהודיות לשם הרחבת המחקר והידע אודורות הזקנה ושיפור מנגנוני עזרה והחלטה קהילתיים בנוגע לזקנים. מפעלו ומנהיגותו של פרופ' לומרנץ נושאים מסר של מתן ערך למורכבות האנושית, של גישה וגישה ואמפתיה למצוקה האנושית ושל הבנה מעמיקה בطبعة האדם ובהתנהלותו.

מקורות

- אייל, נ., ולומרנץ, י. (1988). הקשיים בקשרו — הסטודנט במקוד הלמידה. *גרונטולוגיה*, 40, 37–41.
בריק, י., ולומרנץ, י. (2004). *הפרויום למדיניות לאמנויות על זקנה: דיאלוג בין יעדות מומחים ומקבלי החלטות המלצות*. ירושלים: האגודה הישראלית לגרונטולוגיה ואשל.
לומרנץ, י. (1989). מוטיבים מרכזיים בתהליכי מחזור החיים: בגרות וזקנה בראש הספרות והפסיכולוגיה. *גרונטולוגיה*, 46–45, 25–3.
לומרנץ, י. (1991). החירות להיות פציינט: מושגי יסוד בסיס הפסיכותרפיה במחצית השנייה בחיים. *שיחות*, 4(1), 40–48.
לומרנץ, י. (1996). הישראלות והחיים: השפעות ארכוכות טווח של השואה. *גרונטולוגיה*, 73–72 (גיליון מיוחד על שואה וזקנה בערכתו של פרופ' יעקב לומרנץ), 93–114.
לומרנץ, י. (2000). הגרונטולוגיה בכלל והאגודה הישראלית לגרונטולוגיה בפרט: מבט לעתיד. *גרונטולוגיה*, 119, (4)27, 119–123.
לומרנץ, י. (2003). בריאות נפשית וטיפול נפשי בתקופת הזקנה. בתוך א. רוזין (עורך), *הזדקנות וזקנה בישראל* (עמ' 467–529). ירושלים: אשל.

- לומרנץ, י. (2005). עוני וזקנה: אספקטים פסיכולוגיים. בתוך י. בריך (עורך), זקנה בKO העוני (עמ' 192–146). ירושלים: אשל והקבוץ המאוחד.
- לומרנץ, י. (2008). יצירתיות אישית והזדקנות יצירתיות. גדייש – ביטאון לחינוך מבוגרים, 11, 82–107.
- לומרנץ, י., ונוה, ג. (עורכים) (1994). טראומה וזקנה: חתמודות עם לחץ מלחמת המפרץ. ירושלים: גזינט מכון ברוקדייל לגורונטולוגיה.
- Lomranz, J. (1983). Time estimation as a function of stimulus complexity and personality. *Social Behavior and Personality*, 11, 77–81.
- Lomranz, J. (1986). Personality theory: Position and derived teaching implications in psychology. *Professional Psychology: Research and Practice*, 17, 551–559.
- Lomranz, J. (1990). Long-term adaptation to traumatic stress in light of adult development and aging perspectives. In M. P. Stephens, J. Crowther, S. E. Hobfoll, & D. Tenenbaum (Eds.), *Stress and coping in later-life families* (pp. 99–121). New York: Hemisphere.
- Lomranz, J. (1991). Mental health in the home for the aged and the clinical psychology of aging: Implementation of a model service. *Clinical Gerontologist*, 10, 47–72.
- Lomranz, J. (1995). Endurance and living: Long-term effects of the Holocaust. In S. E. Hobfoll & M. W. de Vries (Eds.), *Extreme stress and communities: Impact and intervention* (pp. 325–352). Dordrecht, the Netherlands: Kluwer.
- Lomranz, J. (Ed.) (1998a). *Handbook of mental health and aging: An integrative approach*. New York: Plenum.
- Lomranz, J. (1998b). An image of aging and the concept of aintegration: Personality, coping, and mental health implications. In J. Lomranz (Ed.), *Handbook of aging and mental health: An integrative approach* (pp. 217–250). New York: Plenum.
- Lomranz, J. (2000). The skewed image of the Holocaust survivor and the vicissitudes of psychological research. *Echoes of the Holocaust*, 6, 45–57.
- Lomranz, J. (2001). A wandering Jew as a social scientist: The convergence of historical and professional life lines. In P. Suedfeld (Ed.), *Light from the ashes: Social science careers of young Holocaust refugees and survivors* (pp. 291–321). Ann Arbor, Michigan: The University of Michigan Press.
- Lomranz, J. (2005). Amplified comment: The triangular relationships between the Holocaust, aging, and narrative gerontology. *International Journal of Aging and Human Development*, 60, 255–267.
- Lomranz, J. (2007). Personal creativity and creative aging. In S. Carmel, C. Morse, & F. Torres-Gil (Eds.), *Lessons on aging from three nations, Volume 1: The art of aging well* (pp. 5–17). Amityville, NY: Baywood.
- Lomranz, J., & Bar-Tur, L. (2001). Nursing home care and interventions. In B. A. Edelstein (Ed.), *Clinical geropsychology: Comprehensive clinical psychology*, Volume 7 (pp. 477–497). Amsterdam: Elsevier.
- Lomranz, J., Friedman, A., Gitter, G., Shmotkin, D., & Medini, G. (1985). The meaning of time-related concepts across the life-span. *International Journal of Aging and Human Development*, 21, 87–107.
- Lomranz, J., Hobfoll, S. E., Johnson, R., Eyal, N., & Zemach, M. (1994). A Nation's

- response to attack: Israelis' depressive reactions to the Gulf War. *Journal of Traumatic Stress*, 7, 55–69.
- Lomranz, J., Shapira, A., Choresh, N., & Gilat, Y. (1975). Children's personal space as a function of age and sex. *Developmental Psychology*, 11, 541–545.
- Lomranz, J., Shmotkin, D., & Vardi, R. (1991). The equivocal meanings of time: Exploratory and structural analyses. *Current Psychology: Research and Reviews*, 10, 3–20.
- Mostofsky, D., & Lomranz, J. (Eds.) (1997). *Handbook of pain and aging*. New York: Plenum.